

It-inslag i brottsligheten och rättsväsendets förmåga att hantera dem

Innehåll

Inledning	3
It finns i allt – från klotter till mord	3
Utbildningsåtgärder krävs för samtliga personalgrupper i den brottsutredande verksamheten	5
Åklagare	6
Polisens kärnverksamhet	6
Polisens it-undersökare	8
Förbättra kunskaps- och kompetensspridningen	9
Noa och NFC	10
Regionala centrum	10
Intrapolis	11
Åklagarmyndigheten	12
Effektivisera utredningsarbetet och tillför rätt resurser	13
Satsa på ett modernt it-stöd – av flera skäl	16
Skapa ett nationellt uppföljningsverktyg för it-forensisk verksamhet	17
Åtgärder som vidtagits sedan rapporten släpptes	18

Form: Ordförandet AB
Tryck: E-print 2017

Rapport: 2016:17
ISBN: 978-91-87335-86-0
URN:NBN:SE:BRA-717
ISSN: 1100-6676

Inledning

Den här skriften är en kortversion av rapporten *It-inslag i brottsligheten och rättsväsendets förmåga att hantera dem*, som utkom 2016 (rapport 2016:17). I denna kortversion presenteras övergripande resultat och slutsatser från rapporten samt de förslag som Brå presenterade på hur de brottsutredande myndigheterna kan gå tillväga för att höja it-kompetensen och öka kapaciteten inom den it-forensiska verksamheten. Dessutom tillkommer sist i skriften *ett nytt kapitel*, om de åtgärder som Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten vidtagit sedan rapporten skrevs.

Rapporten från 2016 är resultatet av det regeringsuppdrag som Brottsförebyggande rådet (Brå) fick 2015. I uppdraget ingick att kartlägga förekomsten av it-inslag i de anmälda brotten, samt att analysera den brottsutredande verksamhetens kompetens och kapacitet att hantera it-relaterad brottslighet. Studien bygger på olika datakällor, intervjuer samt en enkätstudie bland operativa åklagare, polisiära förundersökningsledare och it-undersökare¹.

För mer detaljerad resultatredovisning, utförligare diskussioner, metodbeskrivning och referenser hänvisas till fullängdsrapporten, som finns att ladda ner på bra.se/publikationer.

It finns i allt – från klotter till mord

Den snabba tekniska utvecklingen och det ökande användandet av internet, datorer och mobilteknologi har dramatiskt förändrat vårt moderna samhälle.

Digitaliseringen underlättar på många sätt människors vardag, men den innebär också att it-inslagen i brottsligheten ökar, vilket medför nya utmaningar för rättsväsendet.

"I dag kan man i princip finna IT-spår i varje ärende. Alla har ju en mobil på sig som har spår och dessutom är en dator. Då menar jag verkligen alla."

It kan utgöra ett inslag i brottsligheten på olika sätt:

- It är **målet** och en förutsättning för brottets genomförande, till exempel vid dataintrång.
- It är **medlet** och har understött brottet, till exempel genom att ett sociala medier använts för att hota någon.
- It kan ha **beröring** med ett brott, utan att vara målet eller medlet, genom att digitala spår kan användas som bevisning även om brottet begåtts utanför it-miljö.

¹ Med it-undersökare avses, enligt rapportens definition, personer som arbetar med undersökning av it-medier, analys av data, internetinhämtning, granskning av barnpornografi samt analys och bearbetning av bild, film och ljud.

It-relaterad brottslighet

Med it-relaterad brottslighet avses i rapporten alla brott som på något sätt har koppling till it, det vill säga allt från rena it-brott (t.ex. dataintrång) till mängdbrottsärenden utanför it-miljö, men där det finns spår och bevisning i it-miljö (t.ex. i mobiltelefoner, på chattforum eller på hårddiskar).

I rapporten används begreppet it-relaterade brott synonymt med begreppen brott med it-relevans och brott med it-inslag.

Det system som idag används för att registrera brott som anmäls till polisen, fångar som regel inte upp huruvida brottet har it-inslag. För att beskriva utvecklingen har Brå därför använt information från fyra olika datakällor – den officiella kriminalstatistiken, polisanmälningar, beslagssiffror och Nationella trygghetsundersökningen (NTU). De olika källorna kompletterar varandra och gör det möjligt att skapa en bild av utvecklingen.

Sammantaget visar analysen av uppgifter från de fyra datakällorna att det skett en tydlig ökning av it-relaterade brott sedan 2006. Ökningen gäller både totalt sett och för flera brottstyper, och Brå konstaterar i rapporten från 2016 att it numera kan finnas i all typ av brottslighet, från klotter till mord.

Några slutsatser

- Enligt den officiella kriminalstatistiken ökade brotten med it-inslag (datorbedrägeri, bedrägeri med hjälp av internet, dataintrång samt internetrelaterade barnpornografibrott) med över 900 procent mellan 2006 och 2015.
- I Brås granskning av polisanmälningar framkommer att it-inslagen i de anmälda brotten har mer än fördubblats mellan 2006 och 2014. Andelen brott med it-inslag är störst inom brottstyperna brott mot person och bedrägeri.
- Kartläggningen visar även att antalet registrerade it-beslag har ökat, i synnerhet när det gäller beslagtagna mobiltelefoner och datorer.
- Brås nationella trygghetsundersökning (NTU) visar att både bedrägerier via internet och internetrelaterade hot har ökat under tidsperioden.

Utbildningsatsningar krävs för *samtliga* personalgrupper i den brottsutredande verksamheten

Att *alla* brott idag kan ha it-inslag innebär att det måste finnas en tillräcklig grundkompetens bland *alla* anställda inom *samtliga* nivåer och yrkesgrupper inom de brottsutredande myndigheterna. Till exempel måste den som är först på plats ha tillräcklig kunskap för att vidta korrekta förstahandsåtgärder, förundersökningsledaren måste känna till vilka utredningsåtgärder som är möjliga och kunna värdera resultatet av dem, och utredaren måste ha tillräcklig kompetens för att genomföra de utredningsåtgärder som förundersökningsledaren ger i sina direktiv.

Resultat från Brås studie visar både att kunskapsnivån är låg på många håll och att det stora flertalet saknar vidareutbildning. Många av Brås respondenter bedömer själva att de, utifrån sina arbetsuppgifter, har ett stort behov av kompetensutveckling på området.

"Vi behöver kontinuerliga återkommande utbildningsinsatser på lämplig nivå. Vi blir självlärda i på tok för mycket."

Några slutsatser

- Drygt hälften av åklagarna och 9 av 10 polisiära förundersökningsledare saknar vidareutbildning på it-området.
- Kunskapsnivån bland åklagare och polisiära förundersökningsledare är lägst när det gäller möjligheten att säkra bevismaterial som finns på internet.
- Det saknas utbildningskrav för it-undersökare och möjligheterna till vidareutbildning är få.
- Många it-undersökare är "generalister" och kan inte fördjupa sig inom något av sina arbetsområden.

Åklagare

Att it-kompetensen bör höjas bland landets åklagare framkommer även i Åklagarmyndighetens egna rapporter. Dels behöver den lägsta kunskapsnivån höjas hos myndighetens åklagare, dels är det angeläget att upprätthålla spetskompetens på it-området. I verksamhetsplanen för 2016 presenteras it-relaterade brott som ett av myndighetens prioriterade områden, med flera satsningar på att utveckla förmågan att hantera it-relaterad brottslighet.

Enligt Åklagarmyndigheten finns behov av utbildningar på specialistnivå. En av de satsningar som lyfts fram är därför

att ta fram en fördjupningsutbildning om it-brottslighet, i syfte att ge åklagare en djupare kunskap om utredningar av komplicerade it-brott. Enligt Åklagarmyndighetens utbildningscentrum är kursen främst tänkt att rikta sig till de erfarna kontaktåklagarna, som i sin tur förväntas kunna sprida kunskap vidare på sina kammare och fungera som bollplank vid svårare it-frågor. Ett antal platser på kursen kommer även att erbjudas till poliser.

"Viktigt med fortsatt utbildning på området för att kunna möta framtidens gärningsmän på ett effektivt sätt."

BRÅS FÖRSLAG

- ▶ Erbjud kurser om it-relaterade brott redan på åklagarnas grundutbildning, för att åklagarna ska kunna hålla en hög kunskapsnivå på it-området.
- ▶ Lyft frågan om hur samtliga åklagare i landet ska kunna få kunskap om it-relaterade brott. I Brås studie framkommer att det är åklagaren själv som måste ansöka om att få gå vidareutbildningen om it-relaterade brott ("it-brottskursen"), vilket också måste godkännas av kammarchefen. Ett sådant upplägg riskerar att leda till att endast de åklagare som har ett särskilt intresse av dessa frågor söker sig till kursen och att kunskapen därför inte når fram till alla.
- ▶ Överväg möjligheterna att införa ett obligatoriskt baspaket för samtliga åklagare (se t.ex. den webbutbildning som planeras inom Polismyndigheten), alternativt att göra den nuvarande it-brottskursen obligatorisk, för att höja grundkompetensen.

Polisens kärnverksamhet

Polismyndighetens brist på kompetens vad gäller it-relaterad brottslighet har identifierats i ett flertal interna och externa rapporter under flera års tid, men hittills har det saknats större satsningar på att höja kompetensen inom myndigheten.

Få centrala utbildningar erbjuds. Hittills har bara ett begränsat antal nåtts av de två översiktskurser i it-forensik, som sedan 2014 riktats till förundersökningsledare och utredare. Vidareutbildningskurser som specifikt berör it-relaterade brott saknas helt för övriga

funktioner inom polisens kärnverksamhet, till exempel poliser i yttre tjänst och polisens anmälningmottagare.

Under 2016 påbörjade Nationella operativa avdelningen (Noa) tillsammans med polisens HR-avdelning och it-avdelning ett arbete med att ta fram en omfattande utbildningsatsning i form av ett baspaket för personer som är verksamma inom Polismyndighetens kärnverksamhet. Utbildningen avser att vara webbaserad och ges via polisens intranät Intrapolis. Utbildningen förväntas leda till att samtliga poliser ska få en bättre förståelse för brott med it-inslag och vilka utredningsåtgärder som är möjliga i dessa ärenden.

Webbutbildningen ska enligt planerna vara uppbyggd i olika steg, som man bygger på successivt. Enligt företrädare från Noa kommer det att krävas att man är godkänd på föregående nivå för att kunna ta sig vidare till nästa. De menar att det i framtiden kommer att krävas olika slags kompetensnivåer för olika tjänster inom polisen. En polis som

söker en ny tjänst inom myndigheten kan automatiskt komma att behöva genomgå en viss utbildning för att över huvud taget kunna få påbörja

sina nya arbetsuppgifter. Enligt Noa är den planerade utbildningsmodellen effektiv, eftersom man kan genomföra den i sin egen takt, och it-kunniga personer därför kommer att kunna ges en möjlighet att tentera av kurser i snabb takt, medan andra kommer att behöva längre tid för att bli godkända. Dessutom är den behovsanpassad och utgår från personens arbetsuppgifter och de kompetenskrav som kommer att ställas för de just de uppgifterna.

"Om någon kan något om detta så har den personen lärt sig det själv, då det inte utbildas något gällande it-inslag."

TÄNK PÅ ...

I regionerna bör det säkerställas att samtliga poliser ges tid och möjlighet att genomföra den webbaserade utbildningen, liksom att stöd erbjuds de individer som har allra lägst it-kompetens.

BRÅS FÖRSLAG

- ▶ Öka it-inslagen i grundutbildningen till polis. I det förändringsarbete som pågår avseende polisens grundutbildning bör it-aspekten lyftas fram som en central del. It-relaterad brottslighet bör vara en fristående kurs på polisens grundutbildning, men också integreras i kurser som rör andra ämnen på grundnivå. Att it-aspekten på ett bättre sätt integreras i grundutbildningen innebär att kunskapen når fram till samtliga poliser, oavsett vilken typ av tjänst de senare får.
- ▶ Avsätt tid och resurser för utformningen av den planerade webbutbildningen, för att den ska kunna lanseras inom en snar framtid. Utbildningsatsningar för att höja it-kompetensen i hela kärnverksamheten, oavsett tjänst, är helt centralt.
- ▶ Se över redan befintliga vidareutbildningar, för att integrera ett fokus på it-relaterade brott på ett lämpligt sätt. I utbildningen till förundersökningsledare kan man till exempel överväga att utöka antalet utbildningstimmar kopplade till utredningsåtgärder i digital miljö.

Polisens it-undersökare

Resultatet från Brås studie visar att de flesta av it-undersökarna har en gedigen utbildning. Majoriteten av it-undersökarna är civilanställda och har en akademisk examen på it-området. It-undersökare med polisiär bakgrund har vanligen genomgått någon av Polismyndighetens vidareutbildningar inom it-forensik.

Samtidigt visar resultatet att 12 procent av it-undersökarna varken har gått någon universitets- eller högskolekurs eller någon av de fördjupade utbildningar inom it-forensik som ges i polisens regi. Enligt Brås intervjupersoner ställs i dagsläget inga utbildningskrav på de personer som arbetar som it-undersökare, vilket medför att dessa personer genomför undersökning och bevisning med system vars funktioner de inte

behärskar fullt ut. Flera menar att det är angeläget att krav på utbildning införs, inte minst ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Så gott som samtliga respondenter uppger själva att de är i behov av kompetensutvecklingen.

På Nationellt forensiskt centrum (NFC) pågår ett arbete för att säkerställa att it-undersökarna har tillräckligt god kompetens för att kunna utföra sina arbetsuppgifter på ett effektivt och rättssäkert sätt. I detta ingår bland annat att modernisera befintliga vidareutbildningar. Även på Noa pågår ett omfattande arbete för att höja it-kompetensen inom myndigheten, inom ramen för deras processansvar för komplex it-brottslighet och internetrelaterade sexualbrott mot barn.

BRÅS FÖRSLAG

- ▶ Säkerställ att it-undersökarna har en grundläggande utbildningsnivå som är anpassad efter deras arbetsområde, så att de till exempel behärskar de arbetsverktyg de ska använda i tjänsten.
- ▶ Fortsätt att modernisera grundutbildningen till it-undersökare, så att den blir flexibel och kan anpassas innehållsligt till olika inriktningar.
- ▶ För att it-undersökarna ska kunna bevara sin spetskompetens på it-området är det också angeläget att de får kontinuerlig fortbildning, för att deras kunskapsnivå ska kunna utvecklas i takt med den tekniska utvecklingen.
- ▶ Fortbildningarna bör vara individanpassade, såväl utifrån it-undersökarens arbetsområde som efter it-undersökarens utbildningsbakgrund. Resultatet från Brås studie visar att det kan finnas ett behov av att förstärka de polisiära it-undersökarnas tekniska kompetens, medan de civila it-undersökarna kan ha ett större behov av att förstärka sina kunskaper om juridik och polisoperativt arbete.

Förbättra kunskaps- och kompetensspridningen

Ärenden med it-inslag kan många gånger vara både tekniskt och juridiskt komplicerade. Utvecklingen på it-området innebär dessutom ständiga förändringar avseende möjliga utredningsåtgärder. Ny kunskap genereras kontinuerligt inom rättsväsendet, dels genom strukturerat metod- och utvecklingsarbete, dels genom att nya utredningsåtgärder prövas inom utredningsverksamheten.

För den enskilde medarbetaren kan det vara svårt att själv söka information

"Vi skulle ha möjlighet att nå större framgång om vi visste vilka möjligheter som finns i förlängningen. Då skulle vi fatta mer relevanta beslut i det inledande skedet."

gällande till exempel nya möjligheter till digital bevisning, nya samarbeten med externa aktörer och lagstiftning. Förundersökningsledare och it-undersökare är därmed i stort behov av stöd i utredningarna.

Några slutsatser

- För den enskilde medarbetaren är det centralt att det finns ett strukturerat utredningsstöd för ärenden med it-inslag. I dag sker mycket av arbetet mer eller mindre ostrukturerat, där den huvudsakliga strategin är att "ringa runt". Vanligt är att man använder sig av egna nätverk och kanaler, något som är helt avgörande för att få bra stöd, enligt flera respondenter.
- För att effektivisera arbetet bör den kunskap som genereras inom rättsväsendet sammanställas centralt och kommuniceras via lämpliga kanaler.
- Inom rättsväsendet finns expertfunktioner dit man kan vända sig med olika it-relaterade frågor. Kännedomen om dem är dock generellt låg bland åklagare och polisanställda.
- Samlad kompetens på regional nivå efterfrågas.
- Insatser behövs för att förbättra möjligheterna till informationsspridning.
- Ett utvecklat utredningsstöd och en tydlig samverkansstruktur ger bättre förutsättningar för förundersökningsledaren att fatta rätt beslut och vidta de utredningsåtgärder som är möjliga, och för it-undersökarna att genomföra relevanta it-undersökningar.

Noa och NFC

Det arbete som bedrivs vid Nationella operativa avdelningen (Noa) och Nationellt forensiskt centrum (NFC) är centrala för utredningsprocessen vid ärenden med it-inslag. Det gäller både det löpande stödet till utredningsprocessen och det långsiktiga utvecklingsarbetet kring metodstöd, forskning och internationella samarbeten.

Av Brås studie framgår att de som vänt sig till Noa eller NFC har goda erfarenheter av kontakterna med dem. Poliser och åklagare upplever att de fått ett kompetent och bra bemötande. Dock finns det generellt en utbredd osäkerhet om vad den nationella strukturen kan bistå med i ärenden med it-inslag.

BRÅS FÖRSLAG

► **Tydliggör och kommunicera vad den nationella strukturen kan bistå med**

Kommunicera internt var kompetensen finns inom myndigheten och i vilka ärenden man kan vända sig till de olika funktionerna.

Regionala centrum

I takt med det ökade behovet av it-forensiskt stöd i utredningsprocessen accentueras behovet av stärkt förmåga på regional nivå. Ett led i detta är det arbete som pågår för att inrätta regionala it-brottscentrum. Tanken är att samla all regional it-forensisk kompetens under ett tak och därmed kunna ge samma stöd till hela regionen, oavsett organisatorisk tillhörighet.

Det skulle medföra ökad flexibilitet, samordningsvinster och en mer slagkraftig organisation. Brås intervjupersoner poängterar dock att olika regioner har olika förutsättningar och behov (till exempel på grund av skillnader i ärendinflödet eller geografiska avstånd) och att man måste ta hänsyn till detta och ge utrymme för regionala lösningar.

BRÅS FÖRSLAG

► **Stärk och samla förmågan på regional nivå**

Inrätta en regional deskfunktion vid respektive regionalt centrum, dit personal i regionen kan vända sig om de behöver vägledning i utredningsarbetet. Det skulle möta det behov av stöd som respondenterna i Brås studie uttrycker. Inrättandet av regionala centrum skulle dessutom innebära att dessa skulle bli den naturliga kontaktytan mot nationellt it-brottscentrum, som i sin tur är kontaktytan mot European Crime Center (EC3). På så vis skulle det finnas en tydlig kontaktyta för samverkan och informations- och kunskapsutbyte, såväl nationellt som internationellt.

Intrapolis

En viktig samverkansplattform för att samla kunskap är polisens intranät Intrapolis. I Brås arbete framkommer dock stark kritik mot intranätet – främst dess struktur och navigering men även dess bristande innehåll. Polisens kommunikationsavdelning känner igen kritiken, och menar att en förklaring är att Intrapolis bara funnits i knappt två år i sin nuvarande form, och att det tar tid att lära sig ett nytt intranät. Det behövs därför göras satsningar på mer information och

utbildning till användarna, menar man. Att det har saknats innehåll på intranätet förklaras delvis av att det har varit svårt att hitta innehållsansvariga för olika ämnesområden, i och med den organisationsförändring som polisen genomgått. Tidigare sköttes publiceringen främst av webbredaktörer, medan det nya intranätet medfört en decentraliserad publiceringsorganisation där i stället chefer och sakkunniga ansvarar för innehållet i stor utsträckning.

BRÅS FÖRSLAG

► Driv på utvecklingen av Intrapolis

Kommunikationsavdelningen uppger att man arbetar systematiskt och löpande med att förbättra struktur, navigering och innehåll. Det är helt centralt att Polismyndigheten även fortsatt avsätter resurser för att driva på det utvecklingsarbetet. Ett fungerande intranät är inte bara en viktig fråga för kunskaps- och kompetensspridningen på it-området, utan för alla delar av Polismyndighetens arbete.

Åklagarmyndigheten

Det utvecklingsarbete som pågår inom Åklagarmyndigheten, och som syftar till att förbättra kunskaps- och kompetensspridningen, bedöms gå i rätt riktning och i enlighet med de önskemål som framkommit i Brås undersökning. Åklagarmyndighetens intranät Rånet beskrivs som lättnavigerat, och via Rånet kommer

åklagarna åt den webbaserade guide, kallad FAQ, som sammanställts för att ge vägledning på it-området. Dessutom inrättade myndigheten 2015 ett nätverk av kontaktåklagare för it-området, dit enskilda åklagare kan vända sig för att få vägledning när de hanterar brott med it-inslag.

BRÅS FÖRSLAG

► Öka informationsspridningen och fortsatt utvecklingsarbetet

Det är viktigt att informera om det utredningsstöd som finns att tillgå, samt att säkerställa en fortsatt förvaltning, det vill säga att det finns en utpekad resurs med tydligt ansvar för att kontinuerligt uppdatera Åklagarmyndighetens webbaserade guide. Det är också centralt att den som är ansvarig följer upp hur guiden används, för att få svar på om den fyller sitt syfte. I nuläget kan användarna kommentera guiden med hjälp av en kommentarsknapp.

Även avseende nätverket för it-kontaktåklagare betonar Brå vikten av att säkerställa att det även fortsatt finns någon som ansvarar för det, samt att informationsinsatser vidtas för att öka kännedomen om nätverket. I Åklagarmyndighetens verksamhetsplan för 2016 nämns en fortsatt samverkan inom nätverket som en del i arbetet med att utveckla förmågan att hantera it-relaterad brottslighet.

Åklagarmyndigheten har även tillgång till statistik över hur många som besökt guidens olika sidor. En mer strukturerad uppföljning skulle ge bättre förutsättningar att höja kvaliteten på guiden. Det skulle också ge underlag för att säkrare veta vem som använder sig av guiden i dag och var informationsinsatser bör göras för att fler ska få kännedom om den.

Effektivisera utredningsarbetet och tillför rätt resurser

En viktig faktor för att de brottsutredande myndigheterna ska ha tillräcklig kapacitet att utreda it-relaterad brottslighet är att det finns tillräcklig bemanning för utredningens alla delar. Brås studie

bekräftat tidigare rapporter som visar att det finns en obalans mellan antalet it-undersökare och de arbetsuppgifter och beställningar som de har att hantera.

Några slutsatser

- Den it-forensiska processen blir många gånger en flaskhals i utredningar.
- It-undersökarna upplever en hög arbetsbelastning.
- Otydliga och onödigt omfattande beställningar bidrar till den höga arbetsbelastningen.
- Den höga arbetsbelastningen beror även på att it-undersökarna många gånger används ineffektivt på så vis att de utför arbetsuppgifter som de är överkvalificerade för. Detta beror bland annat på att kompetensen saknas vid andra funktioner, till exempel bland utredare och analytiker.

BRÅS FÖRSLAG

► Reglera inflödet och höj kvaliteten i beställningarna

Rutinerna för beslagshantering ser i dag olika ut i olika delar av Polismyndigheten. På vissa håll skickas till exempel beslagtagna mobiltelefoner för telefонтömning i samma stund som beslaget görs av poliser i yttre tjänst. *Det bör regleras vem som får göra en beställning. För att undvika det som beskrivs som slentrianmässiga beslag och beställningar av it-undersökningar, bör det ställas tydligare krav på att undersökningarna måste ha ett specificerat syfte.*

För de personer som är behöriga att beställa en it-undersökning krävs en god beställarkompetens, som utgår från en grundkunskap om vad som går att göra med olika enheter. Beställaren måste även ha förmågan att bedöma värdet av it-undersökningen i relation till övriga utredningsåtgärder. *Intervjuade åklagare, förundersökningsledare och it-undersökare betonar att beställningarnas kvalitet är högre i de fall där de gjorts i dialog med it-undersökaren, vilket även bekräftas av resultatet från enkäterna.*

BRÅS FÖRSLAG

För att undvika att it-undersökningar genomförs i onödan kan it-undersökaren före påbörjad undersökning, i den utsträckning det är möjligt, kontakta beställaren för att säkerställa att undersökningen fortfarande är aktuell. Beställaren bör även vara noga med att dra tillbaka sin beställning om en undersökning av någon anledning inte längre är aktuell, och det bör finnas rutiner för detta. It-undersökaren kan då även vid behov ställa följdfrågor, i syfte att ytterligare precisera beställningen.

► Renodla it-undersökarens roll

En konsekvens av eftersläpningar på utbildnings- och kompetensområdet för bland annat utredare och förundersökningsledare är att it-undersökarna många gånger används för arbetsuppgifter som de är överkvalificerade för. *It-undersökarna utför i varierande utsträckning arbetsuppgifter som bör kunna hanteras av andra personer inom myndigheten, till exempel utredaren. För att effektivisera handläggningen av ärenden med it-inslag behöver it-undersökarnas roll renodlas och tydliggöras i förhållande till övriga utredningsresurser.*

En arbetsuppgift som i varierande utsträckning faller på it-forensikerna är fingranskning av barnpornografiskt material. Eftersom ärenden med barnpornografiskt material många gånger innebär stora mängder gods och data, och därmed blir tidskrävande, *bedömer Brå att Polismyndigheten bör se över de förslag på åtgärder som beskrivs i polisens förstudierapport för den forensiska verksamheten. Kortfattat handlar förslagen om att det bör finnas särskild personal med rätt egenskaper och utbildning för ändamålet, vilket styrks i de intervjuer som Brå genomfört. Att skapa presentationer av den digitala bevisningen inför huvudförhandling är en annan arbetsuppgift som bör lyftas från it-forensikerna.*

► Ge fler utbildning och behörighet för it-relaterade arbetsuppgifter

För att möta det ökade inflödet av beställningar och trycket på den it-forensiska processen behövs mer utredningsresurser. Brå bedömer att Polismyndigheten som ett led i detta även bör se över *möjligheterna att i större utsträckning överlåta rutinmässiga och enklare it-undersökningar till andra funktioner än de it-forensiska*. Varianter av detta tillämpas på olika håll redan i dag, bland annat genom framtagna produkter för mobiltömningar, så kallade kiosklösningar. Enligt intervjupersoner kan en sådan lösning motverka flaskhalsar och förkorta handläggningstiderna. *För att försäkra att kvaliteten i undersökningarna bibehålls är det viktigt att handläggarna får den utbildning som krävs. Det bör vara reglerat så att de som ska sköta uppgiften erhåller behörighet att utföra den först efter avslutad utbildning.*

Brås studie visar även att det saknas personal med kompetens att analysera den information som extraherats från olika it-medier. It-undersökarna uttrycker en önskan att kunna lämna ett mer färdigt material till utredaren, men anser att de på grund av tidsbrist ofta är hindrade från detta. Det säkrade materialet riskerar därmed att förbli oanalyzerat. De analysfunktioner som finns inom Polismyndigheten arbetar huvudsakligen med enbart grov brottslighet. *Brås bedömning är att analysfasen måste tillföras resurser, till exempel genom att utredarens analyskompetens höjs och genom ett förbättrat it-stöd (se sidan 16).*

BRÅS FÖRSLAG

► **It-undersökarens delaktighet i utredningen beskrivs som en framgångsfaktor**

I linje med vad som har presenterats i tidigare studier framhåller flertalet poliser, åklagare och it-undersökare även i Brås studie att en kontinuerlig dialog mellan den it-forensiska processen och utredningsprocessen är en framgångsfaktor för utredning av brott med it-inslag. *Att it-undersökaren är delaktig i ett ärende innebär större möjligheter att avgöra vad som är relevant för utredningen, vilket i förlängningen leder till en mer effektiv it-forensisk process, enligt respondenterna.*

Det pågår en diskussion om hur nära en it-undersökare får vara utredningen, utan att dennes objektivitet påverkas (se till exempel Genomförandekommittén för den nya Polismyndigheten 2014b). I proposition 2014/15:94 anges att "i kravet på oberoende ligger att forensiska undersökningar, analyser och jämförelser hanteras helt separat från annat utredningsarbete under en förundersökning". *Brå anser att det behövs ett klagörande av hur texten ska tolkas och på vilket sätt en it-undersökare får bistå brottsutredningen.*

Satsa på ett modernt it-stöd – av flera skäl

En viktig förutsättning för att utreda it-relaterad brottslighet på ett effektivt sätt är ett fungerande it-stöd. Inom både den it-forensiska verksamheten och den övriga brottsutredande verksamheten behövs adekvat teknisk utrustning, programvara, system och analysverktyg. För att ligga i framkant krävs dessutom att it-stödet ständigt uppdateras.

"Det känns som att brottsligheten far omkring i snabba sportbilar och vi i en gammal Golf. Tyvärr blir avståndet längre och längre, och vi har en lång bit framför oss innan vi är i kapp."

Några slutsatser

- Brist på teknisk utrustning och system utgör ett stort hinder i utredningsarbetet uppger såväl åklagare och polisiära förundersökningsledare som it-undersökare.
- Det förekommer vissa regionala skillnader avseende utrustningsnivå. Enligt intervjupersonerna beror skillnaderna till stor del på att det inte funnits någon styrning gällande prioriteringar.
- Ett modernt it-stöd är även en nödvändig förutsättning för effektiv kunskaps- och kompetensspridning.

BRÅS FÖRSLAG

► Säkerställ att det finns teknisk utrustning och programvara för att genomföra nödvändiga utredningsåtgärder och it-undersökningar

Förslaget om att effektivisera den it-forensiska processen genom att vissa moment utförs av annan personal än it-undersökare förutsätter inte bara att den som ska genomföra de olika momenten har rätt utbildning och behörighet. Det är även helt centralt att personen har ett bra it-stöd i form av analysverktyg och programvaror.

Säkra det it-stöd som krävs för att genomföra olika kompetenshöjande åtgärder och för att sprida kunskap och kompetens

It-satsningar är viktiga för att kunna genomföra den planerade webbutbildningen för samtliga polisanställda och för att möjliggöra en bättre spridning av de erfarenheter och kunskaper som kontinuerligt genereras på it-området inom respektive myndighet.

Skapa ett nationellt uppföljningsverktyg för it-forensisk verksamhet

Inom flera av rättsväsendets myndigheter finns det ett behov av statistik för att följa it-inslagen i de anmälda brotten. Behovet gäller både statistik som visar förekomsten av it-inslag i den anmälda brottsligheten generellt och en mer verksamhetsnära statistik.

Angående behovet av statistik för att följa upp förekomsten av it-inslag i de anmälda brotten generellt, är Brås sammantagna bedömning att det inte är möjligt att föra in en it-dimension i det brottskodssystem som ligger till grund för den officiella kriminalstatistiken. En sådan förändring skulle bland annat resultera i en kraftigt ökad uppgiftslämnarbyrå för rättsväsendets myndigheter och försämra statistikens kvalitet, vilket skulle hota systemets grundläggande funktion.

Behovet av mer verksamhetsnära statistik är störst hos Polismyndigheten, där det i första hand finns en efterfrågan på statistikuppgifter som kan beskriva ärendeflödet inom den it-forensiska verksamheten (till exempel antalet beställda it-undersökningar, genomströmningstiderna och graden av komplexitet i de beställda it-undersökningarna). Syftet med sådan statistik är att skapa ett beslutsunderlag för finansiering och fördelning av resurser inom verksamheten, för att därigenom bättre kunna dimensionera verksamheten efter det inflöde som har registrerats.

BRÅS FÖRSLAG

- ▶ Det bör skapas ett nationellt uppföljningssystem för Polismyndighetens it-forensiska verksamhet. Förutom att kunna producera statistik av hög kvalitet behöver systemet kunna användas som ett stöd i det it-forensiska arbetet, till exempel för att fördela ärenden mellan olika it-forensiska sektioner. Dessutom behöver det finnas en koppling mellan systemet och andra ärendehanteringssystem inom den brottsutredande verksamheten.

Åtgärder som vidtagits sedan rapporten släpptes

Sedan Brås fullängdsrapport publicerades, i september 2016, har både Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten vidtagit ett antal åtgärder, i linje med rekommendationerna i rapporten.

Åtgärderna följer också myndigheternas respektive regleringsbrev, där regeringen refererar till slutsatserna i Brås rapport

och kräver återrapportering om "... vilka åtgärder som har vidtagits för att säkerställa att myndigheten har tillräcklig kompetens och beredskap för att utreda it-relaterade brott. Av redovisningen ska framgå hur myndigheten arbetar för att sprida och implementera kunskap om it-relaterad brottslighet inom den egna verksamheten."

Åklagarmyndigheten

- Under hösten 2016 genomfördes den första omgången av utbildningen "IT-brott, fördjupningskurs". Utbildningen ska fortsättningsvis erbjudas en gång per år.
- Inför hösten 2017 planeras en halvdagsutbildning riktad till samtliga åklagare. Utbildningen är en engångssatsning och föreläsare är de åklagare som tillhör kontaktåklagarnätverket.
- Det pågår ett arbete med att utveckla en e-utbildning som ska vara tillgänglig via Åklagarmyndighetens intranät från hösten 2017. E-utbildningen är tänkt att användas i olika stadier av åklagarkarriären.
- Myndighetens webbaserade guide (FAQ) har kontinuerligt uppdaterats och utvecklats. Vid en intern utvärdering av huruvida guiden uppfyller målsättningen att höja åklagarnas kompetens och att utgöra ett metodstöd i den operativa verksamheten, konstaterades att guiden fyller sitt syfte, men att informationsinsatser bör göras för att öka användandet. Guiden är integrerad som metodstöd i ÅM:s utbildningar.

Polismyndigheten

- Enligt beslut som fattades i februari 2017 angående uppbyggnaden av regionala it-brottscentrum, finns det nu vid varje regions utredningsenhet en samordningsfunktion med en funktionsbrevlåda för ärenden som avser brott med it-relevans.
- Inom ramen för utbytet mellan nordiska polisutbildningar (NORDCOP) och arbetet med att akademisera polisutbildningen pågår ett arbete med att ta fram en valbar delkurs, inriktad på it-brottslighet (*cybercrime*). Kursen utformas i samverkan mellan de nordiska länderna och beräknas vara klar att ingå i polisprogrammet under 2017.
- Det har tagits fram ett baspaket för att höja it-kompetensen inom kärnverksamheten, men arbetet med att dra igång utbildningen har stannat av.
- Antalet kurser inom det it-forensiska området har ökat, och kommer att utökas ytterligare under 2018. Inriktningen har varit att först bredda basutbudet, så att det täcker de olika ämnesområdena, med ambitionen att i förlängningen kunna erbjuda även spetsutbildningar. Genom att successivt bli bättre kravställare planerar man att på sikt erbjuda färre baskurser, men av högre kvalitet.
- I arbetet med ett nationellt uppföljningssystem finns nu en första kravspecifikation som polisens it-avdelning arbetar vidare med.

Den snabba tekniska utvecklingen och det ökande användandet av internet, datorer och mobilteknologi har dramatiskt förändrat vårt moderna samhälle. Digitaliseringen underlättar på många sätt människors vardag, men den innebär också att it-inslagen i brottsligheten ökar, vilket medför nya utmaningar för rättsväsendet.

De satsningar som hittills gjorts för att höja kompetensen och kapaciteten i de brottsutredande myndigheterna motsvarar inte behovet som finns. Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten behöver tillsätta de resurser som krävs för att de planerade åtgärderna ska kunna genomföras. Det är även viktigt att de åtgärder som görs inte blir en engångssatsning, utan att satsningarna på it-området fortlöper och uppdateras i takt med utvecklingen.

Den här skriften är en kortversion av rapporten *It-inslag i brottsligheten och rättsväsendets förmåga att hantera dem*, som utkom 2016 (rapport 2016:17). I denna kortversion presenteras dess övergripande slutsatser samt Brås förslag på hur de brottsutredande myndigheterna kan gå tillväga för att höja it-kompetensen och öka kapaciteten inom den it-forensiska verksamheten. Dessutom tillkommer *ett nytt kapitel* om de åtgärder som Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten vidtagit sedan rapporten skrevs.

I första hand vänder sig skriften till beslutsfattare och verksamhetsutvecklare inom Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten.

Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

BOX 1386/TEGNÉRGATAN 23, SE-111 93 STOCKHOLM, SWEDEN

TELEFON +46 (0)8 527 58 400 • E-POST INFO@BRA.SE • WWW.BRA.SE